

УДК 37.015.31:613

Сав'юк Г., Романишин Н.
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В УЧНІВ ГІРСЬКОЇ ШКОЛИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ “ОСНОВ ЗДОРОВ'Я” ЯК СКЛАДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

У статті окреслено проблеми з формування навичок безпечної поведінки в учнів гірської школи, з якими стикається учитель під час викладання предмету “Основи здоров'я”.

Ключові слова: компетентність зі збереження здоров'я, учні початкових класів гірської школи, безпека життєдіяльності.

З-поміж основних напрямів розбудови системи вітчизняної освіти постає проблема навчання та виховання дітей у сільській, особливо гірській місцевості. Це зумовлено насамперед особливим статусом сільської (гірської) школи в системі загальної середньої освіти. В багатьох гірських населених пунктах ці навчальні заклади виконують селоутворювальну функцію, є основним осередком культури, джерелом інтелектуального й творчого збагачення молоді. Масове закриття таких шкіл з малою чисельністю учнів, що, на превеликий жаль, має місце в сучасному суспільстві, призводить не лише до виродження села, а й загрожує руйнуванням національної свідомості, втратою автентичності нації, її традицій.

Недооцінка специфіки діяльності гірських шкіл може привести до гальмування педагогічних технологій, пристосування їх до потреб особистості. Тому необхідно вивчати специфіку впливу природи на навчання, виховання та розвиток дітей-горян, визначити характерні особливості роботи учителів у гірських школах, взаємозалежність процесів життєдіяльності і формування особистості в гірських сім'ях і школі, розробити систему рекомендації і заходів щодо підвищення ефективності її роботи. Частково ці проблеми вивчаються вченими-педагогами: О. Савченко, О. Шамавою, Н. Присяжнюк, В. Мелешко, Б. Тевліном. Особлива увага приділяється пошукам шляхів удосконалення навчального процесу у гірській школі (І. Бех, В. Мелешко, Р. Охрімчук, В. Хрущ). Концептуальні положення підготовки педагогічних кадрів для гірських шкіл на різних етапах навчання та питання аналізу організації діяльності гірської школи, невід'ємним складником якої є навчально-виховний процес та робота вчителя, присвячені праці О. Біди, В. Гетти, О. Горбатюка, Н. Касярума, О. Коберника, Г. Левченка, Л. Присяжнюк, О. Савченко, С. Ткачука, М. Тименка, В. Хруща, І. Червінської, В. Яструбової та ін. Не применшуючи цінності результатів досліджень названих вище науковців, змушені констатувати, що проблема методологічного та організаційно-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів для гірських шкіл допоки не дістала належного висвітлення [2, с. 92].

Метою статті є розкриття особливостей навчально-виховного процесу у школах гірської місцевості, підготовки учителя до викладання предмету безпеки життєдіяльності та курсу валеології.

Гірські школи – особливий феномен як у педагогічній теорії, так і в реальній практиці. Географічне положення й соціально-економічний статус – ось аспекти, що відіграють значну роль у функціонуванні цих навчальних закладів. І якщо перший з них характеризується виключно місцем розташування школи, то другий залежить від значної кількості чинників: стану соціально-економічного розвитку конкретного регіону,

загального духовно-морального рівня населення села, природного й предметного середовища, особливих умов функціонування навчально-виховного закладу. Усі ці чинники активно впливають на розвиток гірської школи та на процес розв'язання психолого-педагогічних проблем, що стоять перед нею.

Сільські школи гірського регіону працюють у специфічних умовах. Вони мають самобутні традиції, особливий характер навчальної та трудової діяльності. Є тут свої труднощі, однак наявні і переваги. В умовах віддаленого гірського села школа стає головним осередком культури, духовності. Безумовно, це пов'язано із загальною соціально-економічною ситуацією на селі, з повільним розвитком багатокладності господарства, його технічним оснащенням. Тому насамперед треба позбутися вузько прагматичного призначення сільської школи, допомогти їй у всебічному розвитку особистості, забезпечити доступність якісної освіти для дітей, що проживають у гірській місцевості. Адже йдеться не просто про навчання, а фактично про закладення підвалин життєвого успіху [7, с. 127].

На гірську школу покладаються великі завдання: вона повинна стати культурним центром, пропагандистом звичаїв і обрядів, очолити культурно-просвітницьку роботу в селі. В зв'язку з ліквідацією в багатьох селах клубів, бібліотек ця робота набуває особливого значення. Учителі шкіл готують для односельців літературні вечори, концерти, збирають фольклорний матеріал.

Комплексний аналіз економічних, соціальних, етнічних, демографічних, географічних факторів дає змогу визначити специфіку гірських шкіл щодо реалізації освітніх проблем населення.

Окрім проблеми недостатнього матеріального забезпечення гірських шкіл, оснащення їх підручниками та наочними посібниками, характерними для сільської школи є й такі соціально-педагогічні проблеми:

- велика зайнятість батьків та дітей, учителів домашнім господарством;
  - процеси навчання і виховання дітей ускладнюються тим, що багато дітей залишаються без опіки батька і матері, тобто трудова міграція, сезонні роботи позбавляють можливості багатьох батьків виховувати своїх дітей;
  - відсутність позашкільних закладів на селі;
  - незадовільна дошкільна підготовка дітей (відсутність дошкільних закладів чи змішані групи);
  - неможливість реалізувати оздоровчі функції школи;
  - обмежені можливості самоосвіти вчителя;
  - недостатнє навчально-методичне та матеріально-технічне забезпечення гірських шкіл;
  - посилений ризик захворювань дітей, які навчаються не за місцем проживання і змушені користуватися транспортом;
  - у дітей обмежений вільний час у другій половині дня (більшість виконують обов'язки, які покладені на них у сім'ї: пасти корову, доглядати за молодшими братиками, сестричками, нагодувати птицю, худобу тощо);
  - частина дітей не має можливості відвідувати групу продовженого дня, а якщо така можливість і є, то перебування дитини в групі обмежена у часі (тільки виконання домашніх завдань);
  - значний вплив на формування мовлення дітей має мовне середовище (діалектне);
  - ускладнюється робота з батьками учнів тощо.
- Перевага сільських дітей гір:
- з дитинства формується вміння жити в гармонії з природою;
  - чуттєве сприймання живої і неживої природи навколишнього світу;

– життєві обставини сприяють формуванню в дітей відповідальності за доручену справу, трудових навиків та загартовуються складними природними умовами [7, с. 126].

У гірському віддаленому селі демографічна криза помітна відчутно більше, ніж у місті, бо в деяких класах – лише по 3-5 учнів, у наслідок чого доводиться часто об'єднувати перший клас із другим і третім, і тоді один вчитель веде урок для всіх молодших класів одночасно.

Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості малокомплектних шкіл та шкіл-садочків у селах гірського регіону, а для їх успішної діяльності потрібні нові навчальні програми, адаптовані підручники та посібники. Малочисельність і нерівномірність наповнення класів є найвиразнішими ознаками функціонування шкіл гірської місцевості, які зумовлюють головну особливість організації навчальної та позаурочної діяльності – постійну роботу вчителя з різновіковим та нечисленним складом учнівського колективу [4, с. 24].

У зв'язку із малою чисельністю педагогічних кадрів неможливо у гірській школі належно організувати роботу методичних об'єднань. Учителі часто перебувають у методичній ізоляції. Віддаленість шкіл від культурно-методичних центрів утруднює надання методичної допомоги учителю, погіршує можливості зустрічатися із працівниками закладів освіти і культури. Брак ефективної методичної допомоги сільському вчителю позначився і на рівні підготовки школярів, їхньому кругозорі, загальному розвитку. У Державному стандарті початкової загальної освіти у Державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів зазначається, діти повинні навчатися “безпечно поводитися у навколишньому середовищі; моделювати відповідні життєві ситуації” [1]. Тому перед педагогічною громадськістю постає непросте завдання – зберегти гірську школу як головний чинник існування села. Нестандартні умови роботи, своєрідність структури й режимів навчання, певна віддаленість педагогічних колективів школи від новітніх здобутків психолого-педагогічних наук неоднозначно відбиваються на діяльності педагога, потребують від нього гнучкої організації навчально-виховного процесу.

Здоров'я – найперша необхідна умова успішного розвитку кожної людини, її навчання, праці, добробуту, створення сім'ї і виховання дітей.

Навчити дітей берегти і зміцнювати своє здоров'я – одне з найважливіших завдань сучасної школи, яке має стати атрибутом будь-якої освітньої діяльності у навчальному закладі і поза його межами. Але найповніше це завдання реалізується через предмет “Основи здоров'я”.

Мета предмета “Основи здоров'я” – формування компетентності зі збереження здоров'я учнів на основі засвоєння ними знань про здоров'я та безпеку, практичних навичок здорового способу життя і безпечної поведінки, сприяння їхньому фізичному, психічному, соціальному і духовному розвитку і, завдяки цьому, – утвердження ціннісного ставлення самих школярів до життя і здоров'я [5, с. 314].

Особливість проведення уроків у початковій школі полягає у тому, що оволодіння комплексом компетенцій зі збереження здоров'я потребує багаторазового вправління, насамперед у процесі групової взаємодії. Тому необхідна організація практичної, ігрової, індивідуальної та колективної діяльності учнів, що базується на взаємодії вчителя із учнями і учнів між собою.

Особливістю структури уроків з основ здоров'я має бути гнучкість, органічне поєднання навчально-пізнавальної та оздоровчо-рухової діяльності учнів, діалог та групова співпраця різних видів. Особливого значення для формування в учнів здорового способу життя та безпечної поведінки має емоційність і доступність навчального матеріалу, його унаочнення.

Безпека життєдіяльності в гірській місцевості має свої особливості, викликані природними і соціальними факторами. Природним фактором, що створює екстремальні умови проживання горян є кліматичні умови Українських Карпат, значно суворіші, ніж на рівнинній частині України. Середні температури зимового і літнього періодів нижчі, зима довга і сніжна, літо коротке і вологе. В горах спостерігаються тривалі стійкі морози, хуртовини, часті грози. Відлиги та руйнівні паводки, штормові вітри, снігові лавини та селі створюють суворі умови для життя та діяльності людей у горах.

Соціальними факторами небезпеки для життя та здоров'я населення гірських регіонів є низький економічний рівень життя, слабка поінформованість про розповсюдження інфекційних захворювань як гепатит, туберкульоз, хвороби щитовидної залози.

У сільській гірській місцевості розвинуті одноосібні господарства, сім'я обробляє городи, заготовляє на полях сіно для великої рогатої худоби, займається її випасом. У таких умовах боротьби за виживання потреба у формуванні знань з безпеки життєдіяльності є необхідною умовою збереження здоров'я і життя школярів.

Аналіз шкільних програм показує, що у початкових класах вивчаються теми, які сприяють безпеці життєдіяльності молодших школярів, а саме:

- інфекційні хвороби, застудні захворювання та їх профілактика;
- поведінка в небезпечних ситуаціях вдома;
- поведінка в незнайомих місцях;
- вибір безпечного маршруту від дому до школи;
- безпека на відпочинку;
- вплив шкідливих звичок на здоров'я дитини;
- безпека пішоходів, пасажирів у населеному пункті [6, с. 215].

У початкових класах гірських регіонів при організації уроків з основ здоров'я варто акцентувати увагу на таких моментах:

1. Дорога до школи. В даній темі слід враховувати особливості руху дітей по трасі, небезпеку руху за складних погодних умов.

2. Дитина вдома. Врахувати правила користування небезпечними речовинами і препаратами, в тому числі небезпеку від мінеральних добрив, пестицидів і гербіцидів, які використовуються при вирощуванні сільськогосподарських рослин.

3. На відпочинку в лісі. Вивчити отруйні гриби та ягоди, які зустрічаються в даному регіоні, хижих тварин та отруйних плазунів, небезпеку, яку вони становлять для здоров'я та життя.

4. Безпека в побуті. Вивчити правила користування газовими плитами та електроприладами.

5. Пожежа в лісі. Вивчити правила поведінки в лісі, зокрема правила розведення багаття.

Однією з найважливіших тем у викладанні основ здоров'я є тема про природні небезпеки. Адже діти гірських районів з раннього віку стикаються з такими небезпеками, як повені, зливи, сходження лавин, селі, паводки, штормові вітри. Потрібно наголошувати на правилах поведінки у таких небезпечних ситуаціях [6, с. 216].

Наступна небезпека, яка чатує на дітей в гірських умовах, - це інфекційні хвороби. Серед них особливе місце займає туберкульоз, захворюваність на який в Україні має характер епідемії. На уроках з основ здоров'я потрібно прививати дітям основні навички гігієни, вони повинні знати, як поширюються інфекційні захворювання, що необхідно робити, щоб їх уникнути.

В сучасних умовах все більшої гостроти набуває проблема формування у підростаючого покоління здорового способу життя як головного чинника збереження і

зміцнення здоров'я. Це зумовлюється різким погіршенням стану здоров'я дітей і необхідністю з раннього дитинства прищеплення основних знань і вмінь з охорони здоров'я, які згодом перетворяться у важливий компонент загальної культури людини і вплинуть на формування здорового способу життя усього суспільства. Ведеться активний пошук саме таких педагогічних технологій, які спрямовані на виховання у підростаючого покоління свідомого ставлення до власного здоров'я, розуміння його значення для себе, свого майбутнього, для суспільства. Особливого значення набуває турбота про здоров'я дітей молодшого шкільного віку, для яких, через невеликий життєвий досвід, характерна несформованість уявлень про способи життя, збереження і зміцнення власного здоров'я.

Окрім того, учнів початкових класів можна знайомити із складовими здоров'я та здорового способу життя не лише безпосередньо у навчально-виховному процесі, а й у позаурочний час. Це допоможе дітям усвідомити залежність здоров'я від способу життя, проявляти більший інтерес до заходів збереження і зміцнення здоров'я, що є актуальним для учнів гірських шкіл.

Формування у школярів здорового способу життя розглядаємо як систему педагогічної та родинної взаємодії. Тому роль сім'ї в даному випадку переоцінити неможливо. Звичайно ж, основою цієї єдності виступає педагогічний колектив школи, але вчителі, які мають великі педагогічні можливості, не є ні єдиним, ні достатнім джерелом виховних впливів на учнів. Позитивною відмінністю школи в гірській місцевості від міської є більша можливість для спілкування з батьками і з дітьми, оскільки люди добре знають один одного. Потрібно залучати батьків до процесу навчання та виховання їхніх дітей [3, с. 133].

Висновок. У системі роботи гірських шкіл є багато здобутків, але й чимало невирішених проблем. Вчитель, який викладає у гірській школі, повинен звертати увагу на всі особливості даного навчального закладу, специфічні умови навчання дітей та навколишнього середовища. Саме тому до викладання слід підходити творчо, з урахуванням можливостей та потреб учнів.

Використана література:

1. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.
2. Ковальчук В. Особливості організації навчально-виховної роботи в гірських школах. / В. Ковальчук // Гірська школа Карпат: науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2007. – № 2-3. – С. 92-98.
3. Кондратюк С. Організаційно-педагогічні умови формування у молодших школярів здорового способу життя. / С. Кондратюк // Гірська школа Карпат: науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ, 2007. – № 2-3. – С. 131-134.
4. Кочетов В. З досвіду організації навчально-виховного процесу в сільській школі. / В. Кочетов // Початкова школа. – 1999. – № 3. – С. 24.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім "Освіта", 2012. – 392 с.
6. Сав'юк Г. Особливості висвітлення проблем безпеки життєдіяльності в курсі "Основи здоров'я" у початкових класах гірських шкіл. / Г. Сав'юк // Гірська школа Карпат: науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2007. – № 2-3. – С. 215-216.
7. Червінська І. Інновації у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів до роботи в школах гірського регіону. / І. Червінська // Гірська школа Карпат: науково-методичний журнал. – Івано-Франківськ. – 2006. – № 1. – С. 125-130.
8. Шиян Н. Профільна сільська школа: проблеми та перспективи / Н. Шиян // Освітній дайджест. – 2004. – № 3. – С. 153-157.

Сав'юк Галина, Романишин Наталя. Особенности формирования навыков безопасности жизнедеятельности у учеников горной школы во время изучения "основ здоровья" как составной компетентности из сохранения здоровья.

В статье очерчены проблемы из формирования навыков безопасного поведения у учеников горной школы, с которыми сталкивается учитель во время преподавания предмета "Основы здоровья".

Ключевые слова: компетентность по сохранению здоровья, ученики начальных классов горной школы, безопасность жизнедеятельности.

Sav'yuk Galina, Romanishin Natalia. Features of forming of skills of safety of vital functions for the students of mountain school during the study of "bases of health" as component competence from the maintainance of health.

In the article outlined problems from forming of skills of safe conduct for the students of mountain school, into which a teacher runs during teaching of the article of "Basis of health".

Keywords: competence in the conservation of health, highland primary school pupils, safety of vital activities.

УДК 378.14: 504(043)

Саєнко Т. В.

Національний авіаційний університет

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ УПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЄЕК ООН

Здійснено аналіз процесу упровадження сталого розвитку в Україні та встановлено причини незадовільного соціально-економічного стану держави, що є прямим і опосередкованим результатом низького рівня екологічної освіти на всіх щаблях освітянської системи, недостатньої уваги до "Стратегії ЄЕК ООН освіти для сталого розвитку", термін активного розгортання якої спливає у 2014 р.

Ключові слова: сталий розвиток, освіта для сталого розвитку, екологічна освіта, екологічна етика, екологічна культура.

Індекс людського розвитку (ІЛР) – найбільш відомий і популярний соціально-економічний показник у світі з 1990 р. Він охоплює три виміри добробуту людини: доходи, освіту, здоров'я і розраховується Програмою розвитку ООН на основі трьох показників: тривалості життя; рівня освіти; рівня доходів (відношення ВВП на душу населення). У 2005 р. Україна посіла 78 місце у світі за рівнем благополуччя та людського потенціалу (0,766) зі 177 країн; рейтинг очолили Норвегія (0,963), Ісландія (0,956), Австралія (0,955), Люксембург (0,949) і Канада (0,949). У 2013 р. – те ж, 78 місце у світі серед 187 країн, на першому знову - Норвегія, на другому – Австралія, на третьому - США.

Причин такого жалюгідного становища багатої на природні ресурси, людський потенціал країни кілька, але перш за все це – неефективність української влади, яка за часи "незалежності" довела державу до зубожіння [3, с. 13]:

– за ключовими показниками промисловості Україна досягла рівня 1960-х років при значно гіршій структурі виробництва: домінування низько технологічних добувних галузей, зношеність основних фондів, залежність від поставок російського газу, іноземних виробників технологічного обладнання, китайських і турецьких товарів широкого вжитку;